

MEHMET EMİN RESULZADE

SEÇME ESERLER 2

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

•

EL YAZMALARI

Neşre Hazırlayan:

Yavuz Akpınar

YAYIN NU: 1500
KÜLTÜR SERİSİ: 864

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-908-7 (Tk)
978-605-155-910-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

İstanbul Konferansı Sırasındaki Beyanatları (1918)

<i>Vakit</i> , 26 Haziran 1918, No: 248	11
<i>Sabah</i> , 26 Haziran 1918, No: 10278	13
<i>Tasvir-i Efkâr</i> , 26 Haziran 1334 / 1918, No: 2497	14
<i>İkdam</i> , 26 Haziran 1918, No: 768	16
<i>Vakit</i> , 28 Haziran 1334 / 1918, No: 250	19
<i>Haftalık Gazete</i> , 4 Temmuz 1334 / 1918, No: 2	20
<i>Vakit</i> , 22 Temmuz 1334 / 1918, No: 272	24
<i>Yeni Mecmua</i> , 25 Temmuz 1918, 3. cilt, No: 54	26
Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi	34
Resulzade Mehmet Emin	34
<i>Haftalık Gazete</i> , 15 Ağustos 1918, No: 8	34
Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi	35
Resulzade Mehmet Emin	35
<i>Tanin</i> , 26 Ağustos 1334 / 1918, No: 3487	35
<i>Zaman</i> , 2 Eylül 1334 / 1918, No: 311	39
<i>Tanin</i> , 3 Eylül 1918, No: 3495	40
<i>Vakit</i> , 22 Eylül 1334/ 1918, No: 328	45
<i>Vakit</i> , 24 Eylül 1334 / 1918, No: 330	47
<i>Yeni Gün Gazetesi</i> , 28 Eylül 1918 No: 24	48
<i>Zaman</i> , 10 Teşrin-i Evvel 1918, No: 184	50
<i>Zaman</i> , 13 Teşrin-i Evvel 1334 / 1918, No: 187	51

Halk Gazetesindeki Yazıları

İran'daki Tebeddülât ve İran Türkleri	55
Locarno İtilafı ve Rusya	59
Neden Türkiye Cumhuriyet Oldu da İran Olamadı?	62
Komünist Kongresi'nin Küşadı	65
Avrupa'nın Köylüleşmesi	68
Komünist Kongresi'ndeki Münakaşa	71
Almanya Buhranı	73
Cengiz Han ve Yeni Rus İdealizmi	76
İhtilalci Sosyalizmin İflası	79
Amerika'nın Şark'taki Faaliyeti	82
Demokrasi ve Parlamentarizm	85
İngiltere'nin En büyük Derdi	88
Milletler Cemiyeti Yeni Bir Mesele Karşısında	91
Locarno "Hareket-i Harbiyesi" Tiyatrosunda	94
İran İnkılabından Sonra	97
Nevruz Kurtuluş Bayramı	100
Nevruz Bayramı	102

Azerî Türk Dergisindeki Yazıları

Tuttuğumuz Yol.....	107
Millî Harsa Karşı Bolşevik Seferi.....	109
Rusya'da Vaziyet	115
Rusya'da Milliyet meselesi.....	119
Büyük Yalan	125
Rusların Endişesi	128
Fransa'da Seçkiler	132
1918 – 28 Mayıs – 1928 On Senelik Azim ve Cihat.....	140
Almanya'dan Seçkiler	145
Salofki'deki Sürgünlerimiz Hakkında	153
Harf İnkılabı Muvacehesinde	155
Beynelmilî Şark Bayramı	159
On Birinci Senede	161
Bir Beyanname Münasebetiyle.....	165
Emektaş Hakkında.....	166
Dünya Gazetesindeki Hatıratı: Bir Türk Milliyetçisinin Stalin'le İhtilal Hatıraları.....	168

EL YAZMASI ESERLERİ

KİTAPLAR

Azerbaycan Cumhuriyeti (1940'lı yılların sonları)

Umumî Malumat	241
- I - Tarihi Mukadderat	247
- II - Çarlık elinde yüz yıl	258

Azerbaycan'da Bolşevik İstilas Altında Millî Gelişim (1949)

Sovyetleştirilme	283
Kanlı Halk Protestosu	286
Edebiyat Cephesinde.....	288
Millî Temayülcülük	294
Elde Edilen Kültür Değerleri	298
Ruslaştırma Siyaseti.....	300
1937 Katliamı.....	303
Netice.....	315

Azerbaycan'ın Tarihi Gelişimi (1950-1954)

-I- Adı ve Tarihi Sınırları	318
- II- Siyasî Tarihi	323
Albaniya	324
Arap hâkimiyeti.....	327
Selçuklular Devri.....	330
Azerbaycan Atabekleri.....	331
Şirvanşahlılar.....	334

Harezimliler ve Moğollar.....	336
İlhanlılar Devri	337
Türkmen Sülaleleri ve Timur İstilası.....	338
Safevîler Devri	342
Türkiye, İran ve Rus[ya] Mücadelesi.....	344
Nadirşah'ın Zuhuru.....	345
Azerbaycan Hanlıkları	345
Rusya Hâkimiyeti	349
Millî Azerbaycan Cumhuriyeti	354
Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti	356
Siyasî Tarih Kronolojisi.....	357
-III- Etnografya Tarihi	359

MAKALELER

Azerbaycan'ın Sömürülmesi.....	373
Azerbaycan Komünist Sıralarında Tasfiye	378
1937 Katliamı Ne İmiş? Sovyet Rusya'da Türkçülük	383
Tehcirler ve Sürgünler	388
Önsöz ["Azerbaycan'da Rus Koloni Siyaseti" İçin]	393
Azerî Edebiyatı	399

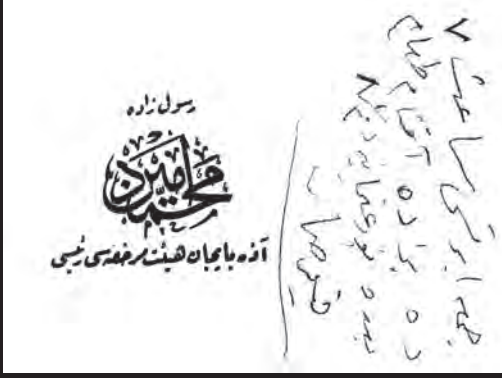
EK

Edebî Bir Hadise - I-.....	441
Edebî Bir Hadise- II-.....	447

NOTLAR-AÇIKLAMALAR / 455

DİZİN/ 499

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

Resulzade'nin 1918'de
İstanbul'a Heyet-i Murahhasa Reisi olarak gelişinde bastırıldığı kartviziti

I- İstanbul Konferansı Sırasındaki Beyanatları (1918)

Azerbaycan ve Dağıstan Murahhaslarıyla Mülakat: Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'in Muharririmize Beyanâtı

Vakit, 26 Haziran 1918, No: 248

Azerbaycan Cumhuriyeti nasıl teşekkül etti – Cumhuriyetin coğrafi hududu ve dâhilî idaresi - Kafkasya'nın Bolşeviklerden tathiri - Kafkasya Azerbaycanı, İran Azerbaycanı - İstanbul Konferansının iştigal edeceği mevad

İstanbul Konferansı'na iştirak etmek üzere geldiklerini yazdığımız Azerbaycan ve Dağıstan murahhasları evvelki gece Gülnihal vapuruyla şehrimize muvasalat ettiler. Kafkasya'da teşekkül eden bu din ve kan kardeşlerimizin yeni cumhuriyetleri ve İstanbul Konferansı'ndan ne bekledikleri hakkında malumat almak için muharrirlerimizden birini dün kendilerinin nezdlerine göndererek birer mülakat icra ettirdik. Bunlardan Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'in sorduğumuz suallere cevaben vuku bulan beyanatını âtiye derce ediyoruz:

- Biliyorsunuz Rusya'da inkilap olduğu zaman mezkûr memlekette sakin bütün milletler kendi siyasî hürriyetlerinin peşine düştüler. Milletlerin hürriyetini temin için Rusya Cumhuriyeti'nin "federasyon" esasları üzerine bir halk cumhuriyeti şekline inkilap etmesi Rusya'daki mahkûm milletlerin âmâl-i milliyelerini temin edebilirdi. Bu cümleden olarak Azerbaycan Türkleri -ki başlıca İrevan, Gence, Bakû vilayetlerinde sakin Türklerden ibarettir- Rusya Cumhuriyeti dâhilinde bir muhtariyet talebinde bulundular. Bolşevik harekâtı başladıktan sonra Rusya'nın bir cumhuriyet tesis etmesi gayr-i kabil oldu. Büyük Rusya, aksam-ı mürekkebesi bulunan muhtelif vilayetlere parçalandı. O cümleden olarak Maverâ-yı Kafkasya dahi kendi başına bir cumhurî hükûmet teşkil etti. Bu hükûmet konfederasyon esasları üzerine kurulmalıydı. Bu konfederasyona Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan vâhidleri dâhil olacaktı, fakat son zamanlarda zuhur eden vakayî' üzerine Gürcistan'ın kendi başına ilan-i istiklal etmesi ve Kafkasya Konfederasyonu'ndan ay-

rılması Azerbaycan'ı dahi istiklalini ilan etmeğe ve müstakilen bir hükûmet teşkiline mecbur etti. Azerbaycan Hükûmeti, cumhurî bir hükûmettir. Hâkimiyet-i milliye, Millî Meclis'in elindedir. Millî Meclis, Maverâ-yı Kafkasya'dan Müslümanlar namına Maverâ-yı Kafkas Diyeti'ne¹ intihap edilmiş azadan teşekkül eder. Meclis reisi ise bendenizim. İcra kuvveti olarak Millî Meclis tarafından vaki olan davet üzerine meşhur hukukiyyûndan Fethali Han Hoyski on iki kişiden mürekkep bir hükûmet teşkil etmiştir. Hükûmete hürriyet esasları ile memleketin istiklalini muhafaza etmek hususunda vesair icraatında salahiyet-i tamme verilmiştir. Hükûmet altı aydan daha geç olmamak üzere âra-yı umumiyeye istinaden Azerbaycan Meclis-i Müessisânını davet edecektir. Meclis-i Müessisân, Azerbaycan hükûmetinin âtideki şeklini tayin ve kanun-i esasisini tanzim ve tedvin edecektir. Memleketin Bolşeviklerden tathiri, yeni teşekkül etmiş bulunan hükûmetin vazâif-i kat'iyesinde dir.

Hükûmet bu vazifesinde muahede mucibince vaki olan davetene göre şimdiki hâlde Gence'de bulunan Osmanlı askerlerinin muavenetiyle en yakın bir zamanda muvaffak olacaktır. Bizim teşekkül etmiş hükûmetimizin arazisi evvelce söylediğim gibi Bakû, Gence, İrevan vilayetlerinden mürekkeptir. Tiflis sancağının bir kısmı ile diğer bazı sancaklar dahi bu havzaya dâhildir.

Biz Kafkasya dâhilinde bulunan Azerbaycan hükûmetini teşkil ediyor ve başka hiçbir toprak üzerinde hiçbir emel hiçbir niyet, hiçbir maksat göremiyoruz. Bilhassa Azerbaycan ismini sût-i tevil ederek yeni teşekkül etmiş olan hükûmetin İran Azerbaycanı hakkındaki niyâtına dair ortada dolaşmakta bulunan şayiaların mutlaka dostlarımız bulunmayan mahfiller tarafından ve bir maksad-ı mahsus ile ortaya çıkarıldığına kani'iz. Meselenin bu yolda izahını matbuat-ı Osmaniyeden bilhassa rica ederim. Bu gibi şayia'lara kapılan İranlı kardeşlerimiz, vaki olan bu beyanatımızın samimiyetine inanmalıdırlar. Her hâlde Rusya ile İran meyanında teşekkül edecek dost ve dindaş bir hükûmetin kendilerince arzu olunacak bir vaka-i siyasiye olduğunu İranlı kardeşlerimiz takdir edeceklerdir.

Biz Batum'da Devlet-i Osmaniye ile bir muhadenet muahedenamesi yaptık. Bizimle beraber diğer Kafkasya cumhuriyetleri dahi

¹ Diyet: Cemaat işlerini gören meclis. (Naş.).

devlet-i Aliye ile sulh ve muhadenet ahnamesi bağladılar. İstanbul Konferansı ise dört hükûmetle dört müttefik hükûmetten ibaret olacak ve iştilal edeceği meseleler bittabi Batum'daki muahedelerine az-çok alakadar bulunacaktır. Fakat sarih olarak konferansın ne gibi mevadd ile tevaggul edeceği hakkında daha bir söz söylemek imkânında değiliz. Zira rical-i hükûmet ve siyasetten daha kimse ile görüşemedik.

Muharririmiz bu malumatı aldıktan sonra Resulzade Mehmet Emin Bey'e teşekkür ederek mülakata nihayet vermiştir.

Kafkas Murahhaslarının Muvasalatı. Mehmet Emin Bey'le Mülakat

Sabah, 26 Haziran 1918, No: 10278

Azerbaycan ve Şimali Kafkas Murahhasları da vasıl oldular. İstanbul Konferansı Yakında İçtima edecek. Murahhasların Beyanatı² Muharrir Azerbaycan Heyeti Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'le de görüşmüştür. Mehmet Emin Bey demiştir ki:

“- İstanbul'a dün akşam vasıl olduğumuzdan henüz salahiyettar mahafil ile temas etmedik. Binaenaleyh konferansta müzakere edilecek mevadd hakkında kat'i malumat alamadım. Mamafih İstanbul içtima'ından maksat, Türkiye'nin Batum'da Kafkas Cumhuriyetleri le akdettiği dostluk muahedenamesini sair İttifak devletlerine de tasdik ettirmek olduğunu zannederim Üç cumhuriyet arasındaki münasebatımız iyidir. Biz asırlarca bir arada yaşadık. Şimdi ayrı cumhuriyetler teşkil edince birbirimizden nefret edeceğimiz zannedilmesin. Aramızda iftiraka Gürcüler tarafından neşredilen istiklal beyannamesi sebebiyet vermiştir. Bununla Gürcülerin hareketini tenkit etmiyorum, yalnız vakayi'i olduğu gibi kaydetmekteyim. Gürcüler ilan-ı istiklal etmekte hiç şüphesiz millî ve pek şayan-ı hürmet mülahazata tevfiğ-i hareket etmişlerdir.”

² Diğer şahısların beyanatları alınmamıştır. (Naş.).

Azerbaycan Murahhasları'yla Mülakat³

Tasvir-i Efkâr, 26 Haziran 1334 / 1918, No: 2497

Evvelki akşam Urla vapuruyla geç vakit İstanbul'a geldiğini yazdığımız Azerbaycan Heyet-i Murahhasası ile mülakat etmek üzere dün muharrirlerimizden birini heyet-i mezkûrenin nâzil olduğu Pera Palas oteline izam ettik. Heyet Reisi Resulzade Mehmet⁴ Emin Bey'le Azerbaycan hükûmeti Adliye Nazırı olan Halil Bey muharririmizi büyük bir iltifat ve samimiyetle kabul etmişlerdir. Resulzade Mehmet Emin Bey, Harb-i Umumî'den evvel bir-iki sene İstanbul'da oturmuş ve bir müddet gazetemizin âlem-i İslam muharrirliğinde de bulunmuştu. Muma-ileyhimanın muharririmiz tarafından dermeyan edilen suallere verdikleri cevapları ber-vech-i âti derc ediyoruz.

- *Azerbaycan Hükûmeti ve şekl-i idaresi hakkında malumat verir misiniz?*

- Azerbaycan Hükûmeti'nin şimdilik şekl-i idaresi cumhuriyettir. Hükûmetin bir Meclis-i Millîsi, bir de Kuvve-i İcraiyesi vardır. Meclisi Millî'de en kuvvetli fırka Türk Adem-i Merkezîyet Müsavat Fırkasıdır.* Bundan başka Müslüman Sosyalist Grubu, Sosyal Demokrat Himmet Fırkası, bir de İttihad-ı İslam Fırkası vardır. Ancak bugünkü hükûmet siyâsî fırka esaslarına göre teşekkül etmemiştir; zamanın nezaket ve ehemmiyetini nazar-ı dikkate alarak, iş adamlarından, faal zevattan teşekkül eylemiştir. Meclis-i Millî Bakû'yu Bolşeviklerden tathir etmek dahil[i] ve haricî müşkülâtı izale eylemek üzere kendi teveccüh ve itimadına mazhar olan Fethali Han Hoyski'nin riyasetinde faal bir kabine vücuda getirerek salahiyet-i tamme vermiş ve bir müddet-i gayr-i muayyene için tatil-i içtima eylemiştir. En birinci vazifesi ise memleketi haricî tecavüzlerden vikaye ve dâhilî ihtilallerden tathir ve temin eylemektir ki hükûmetin bu maksadı şimdiden hâsıl olmakta ve ahali kendi meşgale-i yevmi-

³ Bu başlıktan önce gazetede "Azerbaycan ve Kafkas Murahhaslarıyla Bir Mülakat" adını taşıyan genel bir başlık vardır ve sağ tarafta "Şimalî Kafkasya Murahhasları ile Bir Mülakat", sütünün sol tarafında da "Azerbaycan Murahhasları ile Bir mülakat" yer almıştır. Konumuz gereği diğer mülakatı buraya almadık. (Naş.).

⁴ Metinde muhtemelen dizgi yanlışlığı olarak iki yerde de "Ahmed". (Naş.).

Evvelki gece şehrimize muvasalat etmiş bulunan Azerbaycan hükümeti Heyet-i Murahhasası: (Sağdan sola, oturanlar:) Resulzade Mehmet Emin Bey (reis), Halil Bey Hasmemmedof (aza), (Ayakta duranlar:) Aslan Bey Safikürdski (aza), Ahmet Bey Pepinof

yelerine avdet eylemektedir. Hükümet aynı zamanda Meclis-i Müessisân'ın intihabâtına da şüru edecektir. Ârâ-yı umumiyyeye müstenid intihap usulüyle toplanacak olan Meclis-i Müessisân, Azerbaycan Hükümeti'nin kat'î şekl-i idaresini tayin eyleyecektir. Meclis niha-yet altı aydan geç olmamak üzere içtima etmiş bulunacaktır.

Şimdilik merkez-i hükümet Gence şehridir. Bolşeviklerden tathir edildikten sonra Bakû daimî merkez-i hükümet ittihaz edilecektir.

- *Diğer Kafkasya hükümetleriyle münasebatınız nasıldır?*

- Şimalî Kafkasya Hükümeti ile münasebatımız bittabi oldukça samimanedir. Bu iki hükümetin yakın bir zamanda ittihad edecekleri me'mûldür. Gürcü ve Ermenilerle olan münasebatımız dostanedir. Aramızda hallolunacak bir hudut meselesi var. Bu meselenin de sulhen ve müsalemeten hallolunacağı ümidindeyiz.

- *Türkiye ile olan münasebetinizi sorabilir miyim?*

- Azerbaycan, Türkiye'yi birader nazarıyla görüyor. Azerbaycan Hükümeti'nin daveti üzerine ber-mucib-i muahede Gence'de bulunan ve şimdiki hâlde Azerbaycan kuvve-i milliyesiyle beraber

Bakû'daki Bolşevik üzerine yürüyen Türk Ordusu'na karşı ahalimizdeki samimi tezahürât-ı vidadiye bu münasebâtın her nev' tesir ve tevilden müstağni olduğunu ispat eder.

- *İstanbul Konferansı'nda ne gibi maddeler mevzubahis olacak?*

Bu hususta henüz sarih ve muayyen malumat vermek mevki'inde değiliz. Daha kimse ile görüşemediğimiz gibi konferansın ne vakit başlayacağını da bilmiyoruz.

- *Rusya ile münasebâtınız nasıldır?*

- Rusya ile münasebâtımıza gelince, bütün milletlerin hakk-ı istiklalini tanımış ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etmesi esasını kabul ve ilan etmiş olan Rusya'nın Azerbaycan istiklalini dahi tanıyacağını ve Rus demokrasisinin adalet-perverliğini bildiğimizden bu hususta bütün müşkülâta maruz olmayacağımızı ümit ederiz. Bugün Azerbaycan dâhilinde kalmış olan Ruslara ahalimiz tarafından hüsn-i muamele gösterilmektedir. Bunlar Azerbaycan'da kalırlar ve Azerbaycan istiklaliyle tevhid-i hissiyât ederlerse, bir Azerbaycan vatandaşı gibi mazhar-ı hukuk olacaklardır.

- *Azerbaycan kadınları hayat-ı siyasiyeye teşrik edilecekler mi?*

- Bugüne kadar mevcut olan intihap kanunu ile kadınlar hukuk-ı intihabiyeden istifade etmişlerdir.

Muharririmiz, muma-ileyhimaya beyan-ı teşekkür ederek ayrılmıştır.

Kafkasya'da Müteşekkil Dört Hükûmet Murahhasları İstanbul'da Mehmet Emin Bey'in Beyanâtı

İkdam, 26 Haziran 1918, No: 768

Azerbaycan Heyet-i Reisi Mehmet Emin Bey'le Dağıstan Murahhaslarından Alihan Kantemir'in Kafkasya İnkılabının Safahatı Hakkında *İkdam* Muharririne Beyanâtı

Kafkasya'da ahiren teşekkül eden dört hükûmet murahhasları tamamen İstanbul'a muvasalat eylemişlerdir. Bu murahhasların mecmuu 42 kişiye baliğ oluyor. Birkaç gün evvel şehrimize gelen Gürcistan ve Ermenistan murahhaslarıyla muharririmizin mülaka-

tını ve fotoğraflerini neşreylemiş idik. Bugün de Şimalî Kafkasya ve Azerbaycan heyet-i Murahhasasının fotoğraflerini⁵ derc ile beraber Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi Mehmet Emin Bey ve Dağıstan Murahhaslarından Alihan Kantemir ile muhabirimizin mülakatını ber vech-i zîr derc eyliyoruz:⁶

Azerbaycan Murahhasları (Sağdan sola doğru) Adliye Nazırı General Halil Bey Has, Azerbaycan Meclis-i Millî Heyet-i Murahhasası Reisi Mehmet Emin Bey, Müşavir-i Askerî Miralay Abdulhamit Kaytabaş (Arkada) Mihmandar Ruhi Bey, Mihmandar Mülazım-ı Evvel Nuri Bey

Mehmet Emin Bey'in Beyanatı:

Mehmet Emin Bey, dün Pera Palas'ta muharririmizi büyük bir nezaket ve beşaretle kabul etmiştir. Mumaileyh beş-altı sene evvel bir defa İstanbul'a gelmiş ve Türkçe mecmualardan bazılarına müfit makaleler yazmıştır. Türkçeyi pek güzel tekellüm eden bu zat memleketin pek münevver ve azimkâr gençlerindedir.

Şimalî Kafkasya'nın geçirdiği sahafat-ı inkılabiye hakkında muharririmizin istizahına karşı mumaileyh beyanat-ı âtiyede bulunmuştur:

⁵ Azerbaycan Murahhaslarının resmi, keyfiyetli olmasa da tarihî değeri sebebiyle buraya alınmıştır. (Naş).

⁶ Alihan Kantemir'in beyanatını konumuz gereği buraya almadık. (Naş.).

“Bolşevik harekâtını müteakip Kafkasya'nın istiklalini ilan ettik ve mum Kafkas memleketinde federatif bir cumhuriyet teşkil ettik. Gürcü hükûmetinin ittifaktan ayrılması üzerine üç müstakil hükûmet teşekkül etti. Bunlardan bizim kısım yani Azerbaycan dâhilinde mütemekkin olanlar aslen Türktür. Bunların lisanı Osmanlı lisanından ancak lehçe ve şive ile ayrılır. Bizim hükûmetimiz cumhuriyet esası üzerine müessestir.

Hâkimiyet-i milliye, Müslüman azadan müteşekkil olan Meclis-i Millî'nin elindedir. Maverâ-yı Kafkas'ta Müslüman aza, Gürcülerden ayrıldıktan sonra Azerbaycan hükûmeti ilan edildi ve Fethali Han'ın riyaseti altında on iki zattan teşkil olunan hükûmete Meclis-i Millî tarafından salahiyet-i kâmile verilmiştir. Bu salahiyet dairesinde memlekette bir an evvel dâhilen ıslahatın ve haricen de münasebat-ı siyasiye ve iktisadiyenin temini esbabının istikmâlîne sarf-ı mesai olunmaktadır.

Bir de müddet-i içtimaiyesi nihayet altı ayı tecavüz etmemek üzere Meclis-i Müessisân intihabâtı icra edilecek ve bu intihap âra-yı umumiyeye istinat ettirilecektir. Meclis-i Müessisân hükûmetin şekl-i esasını ve kanun-i esasiyi tanzim edecek ve memleketin intizam-ı idaresini kâmil ahkâm ve kavanin-i esasiyeyi vaz' ve tedvin eyleyecektir. Memleketimiz Erivan, Gence ve Bakû vilayetleriyle diğer bir vilayete ayrılmıştır. Erivan vilayetindeki Erivan kasabası Ermenistan'da ise de vilayetin aksam-ı sairesi Azerbaycan arazisine dâhildir. Hükûmetler hududu henüz tayin ve tahdit edilmemiş olmakla beraber Azerbaycan ile Ermenistan'ın hududu Gökçe gölünün vasatından itibar edilmekte yani gölün bir sahili bizde diğer sahili de Ermenistan cihetinde kalmaktadır.

Hükûmet-i Osmaniye ile halledilecek meselelerin esasları mu-rahhas Halil Bey ile Batum'da halledilmiş ise de bu hususât kısmen İstanbul Konferansı'nı da alakadar edebilecektir.”

Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Reisi olup bu defa mezkûr cumhuriyet ahvaline dair muharririmize beyanat-ı mühimmede bulunan Resulzade Mehmet Emin Bey

İstanbul Konferansı Murahhasları⁷

Vakit, 28 Haziran 1334 / 1918, No: 250

İstanbul Konferansı'nın in'ikad etmek üzere olduğu bir sırada Kafkasya'daki yeni cumhuriyetler namına şehrimize gelen murahhasların başlıcaları hakkında bazı muhtasar malumat itasını faydadan hâli bulmuyoruz. Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey, takriben otuz beş-kırk yaşlarında zeki, halûk, azimkâr ve mütevazı bir zattır. Mumaileyh tahsil-i ibtidaî ve tâlisini Kafkasya'da ikmal etmiş ve mütemadiyen Kafkasya'daki Rus mezalimi aleyhinde çalışmaya başlayarak memleketin halası için uğraşmıştır. İran inkılabının zuhuru hengâmında mumaileyh oraya firar ederek Tahran'da "Demokrat" Fırkası'nın mürevvic-i efkârı olan "İran-ı Nev"⁸ gazetesinin epeyce bir zaman başmuharrirliğini ifa etmiştir. Resulzade Mehmet Emin Bey, Balkan Muharebesi zamanında şehrimizi bir kere daha ziyaret etmiş ve o zaman muhtelif gazetelerde *Türk Yurdu* mecmuasında faydalı bazı makaleler neşretmiştir. Kendisi Türkçeyi, İstanbul şivesine yakın bir şive ile konuşur.

⁷ Yazıda Azerbaycan, Şimalî Kafkasya, Gürcü ve Ermeni heyetlerinden ve bu heyetlere mensup bazı şahıslardan kısaca söz edilmektedir. Bu sebeple beyanatu olmadığı hâlde önemi sebebiyle Resulzade'den söz edilen kısmın ve gazetedeki resminin buraya alınması uygun görülmüştür. (Naş.).

⁸ Metinde "Nevbahar". (Naş.).

EL YAZMASI ESERLERİ

Azerbaycan Cumhuriyeti

I

Umumi məlumat

1. Azərbaycan nədir? 2. Azərbaycanın topografi, topografi və yazmaları 3. Azərbaycanla əlaqəli Kaspıya dənizində tutdukları etnografik etnografi bəxmindən Kaspıya'da tutdukları yer. 4. Azərbaycan, təbii bəxirləri və ixtisadi kəndçili

5. Ərəp tarixçilərinin Aran ilə Sivvan dedikləri Səssii Kaspıya'da kurulan bu Cumhuriyyəti Azərbaycan adını almaya həkk olup-olmadığı münaqəşəyə edilmişdi.

Azərbaycan, cüqrafi və siyasi bir ixtilaf olaraq, büyük Səssii tərəfindən yazılan "Yuncarı bəxtər" imperatorluğuna həqqi ixtisadi ilə edən sətəp Ərəpət tərəfindən kurulan dərletə Ərəpatenge demişdi. Ərəpatenge bəna Ərəpatenge demişdi. Kəbəbədəgən kəlməsinin ərəpçiləri ilə Azərbaycan da bəndan Ərəpatenge.

K İ T A P L A R

Azerbaycan Cumhuriyeti¹

Umumî Malumat

- 1- Azerbaycan ne demektir?
- 2- Azerbaycan'ın toprağı, topografisi ve yaşıyanları.
- 3- Azerbaycanlıların etnografi bakımından Kafkasya'da tuttıkları yer.
- 4- Azerbaycan'ın tabii baylıkları ve iktisadi kudreti

1 - Arap tarihçilerinin Aran ile Şirvan dedikleri şarkî Kafkasya'da kurulan bu cumhuriyetin Azerbaycan adını almaya hakkı olup olmadığı münakaşaları edilmiştir.

Azerbaycan, coğrafi ve siyasî bir ıstılah olarak, Büyük İskender tarafından yayılan “Yunanî Bahter” imparatorluğuna karşı istiklal ilan eden Satrap Atrapet tarafından kurulan devlete Atrapatenya denmiştir. /2/ Ermeniler buna Ataptakân, eski Farslar da Aderâbâdegân demişler ki Araplaşmış Azerbaycan da buradan alınmıştır.

Her ne kadar sözün coğrafi manasına, maruf vecihle, Tebriz ile etrafındaki İnan vilayeti giriyorsa da Atrapatenye saltanatının bugün ki İnan Azerbaycanı'nın sınırları içinde kaldığı malum değildir.

Fakat Azerbaycan adını Ateşâbâdegan veya Ateşmekân manasında anlayanlar bu adı memlekette bol bulunan yanar dağlar, gazlar ve âteşgedelerle alakalı buluyorlar. Profesör Marr'ın “azer”in bu kavim değil, bu totem adı olduğu ve bu totemin âteş (od) olabildiği hakkında yazıyla söylemiş olduğu fikri dahi bu görüşü berkitir.

---

¹ Elimizdeki arşivde bu eserin Resulzade'nin kendi el yazısıyla, Latin harfleriyle, beyaz parşomen kâğıtlara, dolma kalemle yazılmış tek nüshası vardır ve tamamı 101 sayfadır. Eserin 1940'lı yılların sonlarında yazıldığını tahmin ediyoruz. (Naş.).

Bu kitapta vereceğimiz tarihi malumatların da görülecektir ki Azerbaycan altında /3/ varlık bulan teşekküllere, şarkî mavera-yı Kafkasya yerleri dahi çok kere dâhil olmuştur. Fakat buna göre almasak bile Azerî Türklerin, başka sözle, Azerbaycanlıların yaşadıkları bir memleket olduğu için burasına Azerbaycan demekte hiçbir engel görülmemiştir.

Azerbaycan adının bu yeni Türk cumhuriyetine verilmesinde en büyük âmil, şüphesiz, bu kavmi âmil olmuştur.

2 - Azerbaycan Cumhuriyeti, mavera-yı Kafkasya'nın şarkî kısmını tutar. Eski Bakû vilayeti tamamıyla Gence vilayeti de öyle, İrevan vilayetinden, Zengezur ile Şerur kazaları ve geçmişte İlisu saltanatı olan Zekertala (veya Zakatala) ülkesi tamamıyla, Tiflis vilayetinden dahi küçücük bir kısmı (Karayazı ve Borçalı) Millî Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprağını teşkil eder. Bu toprakların umumî miktarı 92.160.000 kilometre murabba'dır. /4/ Şimdiki Dağıstan dağları, cenupta Eres [Aras] nehri ile Karadağ'ın etekleri ve Lenkeran dağları garpta Gürcistan ile Gökçe gölünün sahilleri, şarkta Hazar denizi ile çevrilmiş olan bu yerler, şimalde Şirvan, cenupta da Karabağ yayla[la]rıyla bu iki yayla arasında ki geniş ovalıklardan ibarettir.

Abuhava bakımından Azerbaycan Muğan çölü adlanan Kür kıyılarında sıcak yerlerdeki gibi ılık bir iklime malik olduğu gibi, başları boyun[c]a kar lahtalarıyla [tabakalarıyla] kapalı yüksek dağlara ve bu dağ yamaçlarında kışın, şimal ülkelerinde olduğu kadar soğuk yerlere maliktir. Dağlık yerlerde yağımlık bol olduğu hâlde, ovalıklar kuraktır. Çok yeşirgen topraklı olmayan² ovalıkları sun'i surette suvarılmak ister. Buralar düğü [pirinç], pamuk gibi yüksek ekine son derecede elverişlidir.

Azerbaycan toprakları, hükümet Bolşeviklere geçtikten sonra, yukarıda gösterilen haritaya nispetle, azalmıştır. Tiflis vilayetindeki /5/ Karayazı ile Borçalı Gürcistan'a bırakılmış, Gerus kazası ile Şarur Ermenistan'a geçmiş, Nahçıvan kazasına Azerbaycan'ın himayesi altında muhtariyet (otonomi) verilmiştir. Bu değişikliklerden sonra, Bolşevikler tarafından tahmin[en] alınan istatistike göre, Azerbaycan'ın nüfusu 2.500.000'e yakın olarak gösterilmektedir. Bizim tahminimizce gösterdiğimiz millî hudut bakımıyla Azerbaycan'ın

² Metinde "bulunan". (Naş.).

nüfusu herhâlde 3.000.000'a yakındır. Bu nüfusun %70'i Türk ve Müslüman, %20'si Ermeni, arta kalanı da Rus, Yahudi, Alman ve başkalarıdır. Ahalinin %77'si köylü, %23'ü de şehirlidir.

Milliyet bakımından, ahalinin asıl çokluğu Azerî Türklerden ibarettir. Azerî çokluğu hem ekin, hem hayvan beslemekte yaşar. Bununla beraber, ticaret ve sanayiyle meşgul olan sınıflar da hatırı sayılır derecededir. Türklerden sonra Azerbaycan'da, millî unsur olarak, Ermeniler gelir. Ermeniler çokluk Karabağ dağlarında (Zengezur'da) Kürtler ile karışık bir hâlde ve biraz da Gence, Şamahı ve Şeki kazalarında yaşarlar. Ermenilerden sonra %10 nispetine girer millî gruplardan ilk sırayı Ruslarla Ukraynalılar tutarlar. Bunlardan /6/ bir parçası şehirlerde diğerleri de Muğan ovasında ve Şamahı kazasında yaşarlar ki vaktiyle Çarlık tarafından köçürtülerek buralara oturturulmuşlardır. Bu köçürtme siyaseti şimdi de devam ediyor. Bunlardan başka yerli ekalliyetlerden Lezgiler, Yahudiler ve Tatlar geliyoruz ki bunların çoğu dağlarda yaşarlar ve dil bakımından da Türkleşmek üzeredirler.

Nüfusunun sıklığı bakımından Azerbaycan'ın her murabba kilometrosuna, umumî hesapla, 30 adam geliyor. Bazı yerleri çıktıktan sonra (mesela Bakû ile etrafında kilometro başına 436 nüfus vardır) orta hesap üzere, bu sıklık, yerine göre, 20 ile 43 arasında sallanmaktadır.

Cinsiyet bakımından Azerbaycan, kadını erkeğinden az olan memleketlerdendir. Her 1000 erkeğe karşı Azerbaycan'da 855 kadın vardır.

3- Çarlık devrinde Kafkasya erkân-ı harp idaresi tarafından Kafkasya'nın etnografik bir haritası /7/ basılmıştır. Birkaç boyasıyla âdeta Şark halısını andıran bu haritada göze çarpan hâkim boya sarıdır. Haritanın bilhassa şark ve cenup kısmını kaplayan bu boya ile Müslüman milletler gösterilmiştir.

Bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti'yle Dağıstan Cumhuriyeti'ni teşkil eden Hazar denizine bitişik şarkî Kafkasya hemen "sarıdır". Bu sarılığı, haritadaki dinî mana ile değil, kavmî mana ile alırsak bile, göreceğimiz manzara üzerimizde derin bir tesir yapar³. Şunu da ilave etmeliyiz ki "sarı boya" yalnız bu iki memleketi değil, Er-

³ Metinde "üzerinde derin bir tesir yapmaz". (Naş.).

menistan ile Gürcistan'dan bir kısmını boyamakta, bundan başka, Terek nehrinden yukarı, şimalî Kafkasya'nın da bir parçasını dahi kaplamaktadır.

Boyaların verdiği tesiri bir de rakamların dilinden işitelim: Hazar denizi ile Karadeniz arasında yüksek silsile şeklinde uzanan Kafkasya dağları bu kıt'ayı şimalî Kafkas ve cenubî Kafkas diye iki kısma bölüyor. Şimalî Kafkasya 166 murabba versttir. Burada /8/ 1923 istatistiğine göre, hepsi 5.5000.000 adam yaşamaktadır ki bundan 3.5000.000'e yakın Rus ve Ukrayna Kazaklarına çıkıldıktan sonra, artakalan 2.000.000 Kafkasyalıdan 600.000'i Türktür. Cenubî Kafkasya'ya gelince; 200 murabba verstlik bir yerde yaşayan 5.700.000 ahaliden 2.300.000'i Türk, 1.900.000'i Gürcü, 1.300.000'i Ermeni, geride kalanı da Türk olmayan Müslüman milletlerle Ruslar ve başkalarıdır. Şu 11.200.000 Kafkasya nüfusundan şimalî-Kafkasya'da Terek, Stavropol, Kuban vilayetlerinde çokluk bir hâlde yaşayan Rus ve Ukraynalıları çıkıttıktan sonra, Kafkasya yerlisi olarak 7.7000.000 kalıyor ki bundan 4.800.000'ini; %63'ünü Müslümanlar, 2.900.000'ini; %38'ini de Türkler teşkil ederler.

Şöyle ki Türklerin bütün Kafkasya'daki Müslümanlara nispeti %60'tır. Sade cenubî Kafkasya'yı alacak olursak, millî zümrelerin sayıca nispetleri böyle olur %41 Türkler, %31 Gürcüler, %21 Ermeniler, %7 de Rus, Alman, Yahudi, İranlı ve başkaları. /9/

4- Azerbaycan dünyanın, Allah vergisi baylıklar bakımından her gereğini kendi başarır varlı ülkelerden biridir. Payitahtı Bakû olan bu cumhuriyetin ikinci adı neft memleketidir. Bakû ve neft iki eş söz hükmüne girmiş gibidir. Eski Arap tarihçileri Bakû'ya "Erzine-fate" demişlerdir. Demek ki bugün akar altın adını kazanan ve milletlerarası dünya siyasetinde en büyük ve keserli [etkili] âmil rolünü oynayan neft, daha Araplar zamanında meşhur idi Bakû neftinden gelen kazancın, Derbend'deki Arap korucularına vakfedildiği kitaplarda yazılıdır.

Neft birçok zaman az miktarda çıkarılıyor ve çok iptidaî şekillerle elde ediliyordu. Fakat Rusya demir yol ağının artması ve petrol ile yanan dizel motorunun yayılması ve sonra od gemilerinin taş kömürden akar yandıırma [yakıtı] geçmeleri üzerine Bakû'da neft kuyuları kapitalize edildi ve çabucak ürüyüp artmağa ve büyüyüp ve genişlemeğe başladı. Şöyle ki Büyük Harp'ten evvel bütün dün-

DİZİN

(Şahıs, kitap, dergi ve gazete isimleri)

A

- Abbas Ağa (şair) 322
Abbas Ağa (Tebrizli fedai) 182
Abbas Mirza (Kaçar, Azerbaycan genel valisi) 348-349
Abbas Sıhhat (şair) 272, 425
Abbas-Katina (Ermeni tarihçi) 362
Abbaskulu Ağa Bak: Bakıhanlı A.
Abdullah (Kutkaşınlı şair) 418
Abdullah Şaik Talıbzade (şair) 231, 420
Abdullayev, Kerim (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
Abdurrahman-ı Kaşî (tarihçi) 368
Abdül (? , şair) 293, 452
Abdülhamit II. 62
Abdülkerim (Rif mücahidi) 84
Abdürreşid İbrahim Bak: İbrahimof, A.
Açıksöz (gazete, Bakü) 457, 480
Adolf (Salofki'de bir mahkûm) 321, 371, 390
Afşin (Abbasi emiri) 365
Ağa Abdürrahim Alil (din adamı) 420
Ağa Hüseyin Tebrizî (din adamı) 420
Ağa Mehemed (İran şahı) 256-257, 269, 428
Ağa Mehemed Şah-i Kacar (A. Hakverdi-
li'nin eseri) 269, 312
Ağa Mesih Şirvanî (şair) 417
Ağakışi Han (Hacı Çelebi Han'ın oğlu)
346
Ağaoğlu, Ahmet 33, 271
Ağayev Cihangir (Salofki'de Azerbaycanlı doktor) 391
Ahmed [Babazade] (Salofki'de mahkûm)
154
Ahmed Şah (İran şahı) 55
Ahmedî (şair) 368
Ahmet Cevad Ahundzade (istiklal şairi
şair) 33, 272, 275, 291, 402
Ahmet Hamdi (Kafkasyalı milliyetçi)
167
Ahmet III (Osmanlı padişahı) 103
Ahistan, Ebu'l-Muzaffer (Şirvanşah)
253, 335-336
Ahundof, Ruhulla (Azerbaycanlı siyasetçi)
109-111, 114, 297, 304, 381
Ahundzade, Mirza Fethali (yazar, düşünür)
267-268, 291, 298, 302, 307-308, 402, 421, 423-424, 427, 430
Akçura, Yusuf 276
Akünal, Ahmet Kemal (şair, gazeteci)
458, 474
Akpınar, Yavuz 399
Alaüddeve (Celayirli) 340
Aldanmış Yıldızlar (M. F. Ahundzade'nin eseri) 269
Aleksandır Nevski (Rus kahramanı) 302
Âlem-i İslam ve Japonya'da İntişar-ı İslamiyet
(Abdürreşid İbrahim'in eseri) 470
Ali (Hz. Ali) 100
Ali Rıza (?) 294
Alizade Mirza Ağa (aktör) 269
Allgemeine Deutsche Zeitung (Almanca gazete, Almanya) 149
Almanya (gazete, Almanya) 149
Alparslan (Selçuklu sultanı) 329
Amanî veya Emani (şair) 413
Ambazuk (Sabirlerin başkanı) 363
Anamun Kitabı (Celil Memmedguluza-
de'nin eseri) 427
Anaplı (aktör) 273
Araplı (aktör) 273
Arkan, Zeki (tarihçi) 284

Arif (şair) 402, 423
 Arran (Agovanya padişahı) 359
 Arranşah (veya Erranşah) (Arsaklı padişahı) 327
 Arsal, Sadri Maksudî Arsal 231
 Arslan II (Harezm şahı) 331
Arşın Mal Alan (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273-274, 307, 402
 Aslı ve Kerem (Halk hikâyesi) 408, 450
Aslı ve Kerem (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
 Âşık Abdullah 418
 Âşık Ertüni (?) Karacadağlı 418
Âşık Garip (Halk hikâyesi) 408, 416
Âşık Kurbanî (Halk hikâyesi) 417
 Âşık Peri 422
 Âşık Sadık 418
 Âşık Valih 421
 Atabek Ebu Bekir Nusretüddin (İldenizli sultanı) 332
 Atabek Muhammed (Ş. Eldeniz'in oğlu) 332, 334
 Atabekof (Ermeni siyasetçi) 124
 Attila (Hun imparatoru) 248
 Atrapet (veya Atropat, Medya Satrapı) 241
 Atatürk, Gazi Mustafa Kemal 124, 128, 229, 285, 356

Baba Kûhi (Hicazî'nin eseri) 452
 Babek (Azerbaycanlı Hurremi reisi) 302, 311, 365
 Bağırov (Bolşevik siyasetçi) 286-288
 Bağration (Rus generali) 302
 Baharlı, Mehmed Hasan (etnograf) 360, 362, 370
 Bakıhanlı /Bakıhanof, Abbaskulu Ağa (tarihçi, yazar) 423
Bakinski Raboçi (Rusça gazete, Bakû) 192, 286-287, 293, 297, 381

Avksent'yef [Nikolay] (Rus siyasetçi) 120
 Axelrod [Pavel] (Rus siyasetçi) 113
Aydın (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 292
 Aydoğmuş (Hemedan hâkimi) 333
 Ayın. [Ali] Nazım (Azerbaycanlı türkolog) 109
 Azer Resulzade (M. E. Resulzade'nin oğlu) 191
Azerbaycan (dergi, Ankara) 102, 317
Azerbaycan (gazete, Berlin) 308-309, 311
Azerbaycan Edebiyatı Tarihi Materyalleri (F. Köçerli'nini eseri) 322
Azerbaycan Lehçesinin Amelî Kılavuzu (L. Budakov'un Rusça eseri) 321
Azerbaycan Şairi Nizami (M. E. Resulzade'nin eseri) 334
Azerbaycan Tarihinin Gelişimi (M. E. Resulzade'nin eseri) 334
Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı (F. Köçerli'nin Rusça eseri) 322
Azerî Edebiyatı (M. E. Resulzade'nin ansiklopedi maddesi) 402-405
Azerî Türk (dergi, İstanbul) 107-109, 115, 119, 125, 140, 145, 153, 155, 159, 161, 165-166, 265, 271, 287, 343, 380, 392

B

Bakûlu Abdurreşit (coğrafyacı) 412
 Balayef, Hanbek (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
 Balazurî (tarihçi) 363
 Banville, Teodor (Fransız şair ve yazarı) 452
 Barba (Gürcüce gazete, Tiflis) 44
 Barthold (Rus şarkiyatçı) 231, 326, 371
 Battal-Taymas, Abdullah (Tatar tarihçi, yazar)

- Bauer, Otto (Avusturya sosyalistlerinden) 202
- Baykov Madam (Bakú'da garden parti düzenleyenlerden biri) 178
- Bayram Hoca (Karakoyunluların ilk hükümdarı) 340
- Bayram-Beg (Şirvanşah) 336
- Bazirius (İran vergi memuru) 319
- Bebel, [August] (Alman sosyalist) 81
- Bens (Çekoslovak hariciye nazırı) 60
- Bereketullah Efendi (Hindistanlı bir aydın) 225
- Berge, Adolf (şarkiyatçı) 321
- Berke Han (Altın Ordu hanı)
- Berliner Lokal Anzeiger* (Almanca gazete, Almanya) 149
- Berliner Tageblatt (Almanca gazete, Almanya) 149
- Bernhard, [Georg] (Alman siyasetçi) 149
- Berzanovski (Stalin'in hizmetinde biri) 204-205, 210-211
- Berzanovski, Madam (Stalin'in hizmetinde biri) 208
- Beyazid (Celayirli) 340
- Biçerahov (Rus subayı) 36-37
- Bigiyev, Musa [Carullah] Bigiyef 231
- Birgen, Muhittin (gazeteci, siyasetçi) 55, 284
- Birunî (İslam âlimi) 365
- Bismarck [Otto von] (Alman devlet adamı) 81
- Borah [William Edgar] (Amerikalı senatör) 84
- Bourget, Paul (Fransız yazar) 141
- Braun [Otto] (Prusyalı siyasetçi) 122-123, 150
- Brenstein, [Eduard] (Alman siyasetçi) 81
- Breton (Fransız milletvekili) 138
- Briand [Aristide] (Fransız devlet adamı) 96
- Brosset (tarihçi) 367
- Broyda (Milletler Komiserliği Genel Sekreteri) 213-215, 222
- Brusilof [Aleksyeyev] (Rus generali) 130
- Budagov L. (Rus dilci)
- Buharin (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 162
- Burhan-Ali Sultan (Şirvanşah) 336
- Butkov (Rus tarihçi) 321
- Buzlu Cehennem* (Gültekin'in eseri) 429
- Bünyadzade, Dadaş (Azerb Maarif Komiseri) 224, 304, 382
- Bürge [Berke?] (Altın Ordu Hanı) Han 337
- Büyük Hasan (Celair ailesinin reisi) 339
- Büyük İskender (Makedonya kralı) 241, 318, 323
- Büyük Petro (Deli) (Rus çarı) 77-78, 257, 344, 347
- Büyük Şah Abbas (Safevi) 344
- C**
- Cafer Cabbarlı (yazar) 291, 308, 402, 427
- Caillaux [Joseph] (Fransız maliye nazırı) 84
- Carasso (Karasu), Albert (*Le Journal d'Orient* gazetesi sahibi) 39
- Castrén [Matthias Alexander] 461
- Cebiyev (Bolşevik siyasetçi) 296, 380
- Celâleddin (Batınî hükümdarı) 333
- Celaleddin [Melikşah-i Selçukî] 102
- Celaleddin Harezmsah, 297
- Celalettin-i Rumî Bak: Mevlana
- Celil Memmedguluzade (gazeteci, yazar) 268, 270, 293, 423
- Cemal Paşa 228
- Cemaleddin Afganî 462, 477-479, 481

Cemşid (Efsanevi İran şahı) 103-104
 Cengiz Han 337
 Cevad Han (Gence hanı) 45, 245, 258,
 302, 311, 346, 347
 Chamberlain, Arthur Neville (İngiliz si-
 yasetçi) 96, 111
 Chardin (Fransız seyyah) 370
 Chateaubriant (Fransız yazar) 452

Cihan Şah (Kara Yusuf'un oğlu) 339,
 341
 Coolidge [John Calvin] (ABD Başkanı)
 84
 Cüneyd (Erdebil Safevî şeyhi) 254, 342-
 343
 Cüveynî (tarihçi) 368

Ç

Çağın, Sabahattin (bilim adamı) 26
 Çan-Zu-Lin [Zhang Zuolin (Çinli siya-
 setçi)] 83
 Çaparidze (Gürcü siyasetçi) 37
 Çhenkeli (Gürcü siyasetçi) 280

Çalkı Biy (Sabirlerin başkanı) 363
 Çiçerin [Georgi Vasilyeviç] (Bolşevik si-
 yasetçi) 59-62, 201, 206, 216-217
 Çobanzade, Bekir Sıtkı (Kırımli Türko-
 log) 387

D

Dağılan Tifak (A. Hakverdili'nin eseri)
 269
 Dahil [Ahund Molla Hüseyin] (şair) 462
Dalga (Ahmet Cevad'ın eseri) 426
Dam u Dâne (Mesihî'nin mesnevisi) 418
Danışmend-i Azerbaycan (M. A. Terbi-
 yet'in eseri) 322
 Dara III. (İran şahı) 323
 Daraplı (aktör) 273
 Darmsteter (Fransız müsteşrik) 336
 David II (Gürcü kralı) 367
 Davidov (Stalin'in yakın adamı) 192,
 204-205
 Dawes (Amerikalı maliyeci) 74
Dede Korkut (Halk hikayesi) 251, 416,
 418
Demirci Gave (Firdevsi'nin eserinde anla-
 tılan efsane) 105

Denikin (Beyaz Rus generali) 129-131
Derbendname (anonim tarih) 326
Derbent'deki Pehlevî Kitabeleri (Paho-
 mov'un eseri) 324
 Despina (Trabzon kralının kızı) 342
Deutsche Zeitung (Almanca gazete, Berlin)
 148-149
Die Rote Fahne (Kızıl Bayrak) (Alman ko-
 münistlerinin gazetesi) 151
Dilin Belası (N. Nerimanov'un eseri) 269
 Dirr, Adolf (dilci, etnolog) 371-372
Dni (Rusça gazete, Paris) 120-121, 128-
 129
 Dorn, B (Rus şarkiyatçı) 319, 324-325
 Duclos [Jacques] (Fransız komünist)
 137
Dünya (gazete, İstanbul) 168
 Dürri Efendi (İran sefiri) 103

E

Ebert [Friedrich] (Alman devlet adamı)
 81, 150
 Ebu Bekir Nusretüddin (İldenizli Atabe-
 ki) 332, 336

Ebu Said (İran İlhanlılarının sonuncusu)
 339, 341-342, 368
 Ebu Yahya (Atabek Muhammed'in katili)
 332

- Ebu-Bekir Mirza/Paşa (Şirvanşah) 336
 Ebulala Maarri (Arap şairi) 453
 Ebü's-Sac Divdad (Sacoğulları hükümdarı) 329
 Echil / Eşil] [Aeschylus] (Yunan şairi) 324
Edebiyat Gazetesi (gazete, Bakû) 293
Edirne'nin Fethi (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 427
 Efendiyev veya Efendizade, Sultan Me-cid (Azerbaycanlı siyasetçi) 304, 382, 387
 Ehrimen (kötülük tanrısı) 104
Ekinçi (gazete, Bakû) 270-271, 424
Ekonomičeskiy Jizn (gazete, Moskova) 117
El-Bab ve'l-Abvab (tarih kitabı) 366
 Eliava (Sovyet komiseri) 286
 Elisée Reclus (coğrafyacı, tarihçi) 371
 Elmas Yıldırım (şair) 293, 312, 429
 Elvend Mirza (Akkoyunlu) 342
 Emanullah (Afganistan kralı) 160
 Emin Hamza (Bakû hanının yaveri) 45
 Eminüddeve (İran başvekili) 182
 Emir Buğa (Abbasi komutanı) 249
 Emmoğlu, Haydar Han (Güney Azerbay-canlı komitacı) 467
 Engels, [Friedrich] 79-80
Ensiklopedičeskiy slovar. Brokkauz i Efrona (Rusça ansiklopedi) 359
 Enuşirevan, I. Hüsrev (İran şahı) 326-327, 363
 Enver Paşa 225-226, 228-229
 Erzberger, [Matthias] (Alman işçi lideri) 149
 Esedulla, Şemsi (Azerbaycanlı milyoner) 274
Eskide (Hakverdili Abdürrahim Bey'in eseri) 427
Eş'âr-ı Şuarâ-yı Azerbaycan (A. Berge'nin eseri) 321
 Evliya Çelebi 320

F

- Fallières [André] (Fransız bakan) 139
 Fatih Sultan Mehmet 197-198, 205, 342
 Fazlî (şair) 417
 Feleki-i Şirvanî (şair) 267
 Ferah-Zad I. (Şirvanşah) 336
 Ferah-Zad II. (Şirvanşah) 336
 Feramure (Şirvanşah) 336
 Feridun (Efsanevi İran kahramanı) 100, 102
 Feridun/Firidun Köçerli (Azerbaycanlı öğretmen, edebiyatçı) 322
 Ferruh-Yesâr (Şirvan şahı) 336
 Fethali Han (İran şahı) 12, 14, 18, 45
 Fetihali Han (Kuba hanı) 346
 Filanşah (Kafkasyalı merzban) 326
 Fin-Yuy-San [Feng Yuxiang?] (Çinli siya-setçi) 83
Firdevs-i İlhamât (M. Hadî'nin eseri) 425
 Firdevsî 290, 360, 420
Frankfurter Zeitung (Almanca gazete, Al-manya) 149
 Friedrich II (Prusya kralı) 81
 Frunze (Bolşevik subay ve siyasetçi) 206
 Fuzûlî 266, 308, 409-411, 413, 415-417, 442
Füyuzat (dergi, Bakû) 33, 271-272, 425, 427

G

- Galiyev, Sultan (Tatar sosyalisti) 223-224
 Ganizade Sultan Mecid (öğretmen, yazar) 268-269
Gâve-i Ahenger (Ş. Sami'nin eseri) 105
 Gazan Han, Mahmud (İlhanlı hükümdarı) 338, 369-370
 Gazi Molla (Dağıstanlı mücahit) 258
 Gazi-Beg (Şirvanşah) 336
 Gazneli Sultan Mahmud 336
 Gegeçkori (Gürcü siyasetçi) 128
 Gessler, [Otto Karl] (Alman harbiye nazırı) 149
 Gilanşah (Kafkasyalı merzban) 326
Golhâ-yi Rengârenk (Farsça dergi) 441-442
- Gorki, Maksim Gorki 76-77
Göğgöl/Göygöl (Ahmet Cevad'ın eseri) 428
 Gölpınarlı, Abdalbaki (Bilim adamı) 102-103
 Grigori Bar-Erbeye / İrbaya (Süryanî âlim) 329
 Grousset, René (Fransız tarihçi) 360-361, 370
Gudok (Rusça dergi) 175
Gülîstan-ı İrem (Abbaskulu Ağa'nın eseri) 267, 269, 421
 Gültekin / Emin Abid (şair) 311-312, 429

H

- Habibî (şair) 411-415
 Hacı Baba (Azerbaycanlı mahkûm) 155
 Hacı Çelebi (Şeki hanı) 256-257, 346
Hacı Kara (M. F. Ahundzade'nin eseri) 268
 Hacı Mahmud Tebrizî (din adamı) 420
 Hacıağa (aktör) 273
 Hacıbeyli, Üzeyir (bestekâr, müzikolog, yazar) 273, 298, 312
 Hacı Zeynelabidin Bak: Tağıyev, Zeynelabidin
 Hacinski [İsa Bey] (milyoner) 274
 Hadi, Mehmed Abdüsselimzade (şair) 271, 425
 Hâfiz 420, 441
Haftalık Gazete (gazete, İstanbul) 20, 34-35
 Hakanî Şirvanî (şair) 334
 Hakikî (şair) 266
 Hakverdili / Hakverdiyev, Abdürrahim (yazar) 268, 293, 423, 428
- Halil [Menteşe] (Osmanlı hariciye nazırı) 18
 Halil Bey [Hasmemmedof] (Azerbaycan adliye nazırı) 14-15
 Halîlî (şair) 411, 413-414
Halk (gazete, İstanbul) 55, 59, 62, 65, 68, 71, 73, 76, 79, 82, 85, 88, 91, 94, 97, 100
 Hamdullah-i Müstavfî (tarihçi, coğrafyacı) 320
 Hamidî (şair) 411
 Hamza el-İsfahanî (İranlı tarihçi) 326
 Hanbudakov, Eyyub (Bolşevik siyasetçi) 294-295, 299, 378-380
 Hanikov (Rus bilim adamı) 319
 Harunerreşid (halife) 328
 Harvey (Amerikanın Londra sefiri) 68
 Hasan Ali (Bakû hanı) 45
 Hasan Ali (Cihan Şah'ın oğlu) 341
 Hasanoğlu (Şeyh İzzettin veya Pür Hasan (şair) 409

- Hataî (şair, *Yusuf-Züleyha* mesnevisinin sahibi) 266
- Hatisof (Taşnaksütyun temsilcisi) 123-124
- Hatisyan, Gregor (Ermeni temsilci) 34-35
- Hauss, [René] (Fransız siyasetçi) 136
- Hayat* (dergi, İstanbul) 103
- Hayat* (gazete, Bakû) 271, 425
- Haydar Han Bak: Emmoğlu
- Hayyam 420
- Heft Peyker* (Genceli Nizami'nin eseri) 237
- Heinze [Karl Rudolf] (Alman siyasetçi) 148
- Hekâyet-i Molla İbrahim Helil Kimyager* (M. F. Ahunduzade'nin eseri) 268
- Hemid Ahundlu (yazar) 293
- Hemze/Hamza Bey (Dağıstanlı mücahit) 402
- Heraklius (Bizans imparatoru) 364
- Heraklius II (Bizans imparatoru) 327
- Heredot (tarihçi) 248
- Herzfeld, Ernst Emil (arkeolog) 362
- Heyder Baba'ya Selâm* (Şehriyâr'in eseri) 441
- Hicazî (Fars şairi) 452
- Himmet* (dergi) 172
- Hindenburg [Paul von] (Alman devlet adamı) 73
- Histoire de L'Asie* (R. Grousset'nin eseri) 361
- Histoire de la Géorgie* (Brosset'nin eseri) 367
- Hişam (halife) 328, 364
- Hitler 169
- Hocavey, Feyzulla (Türkistanlı komünist) 387
- Homeriki (Gürcü siyasetçi) 198-199
- Hop-hop (Sabir'in müstear adı) 423
- Hophopnâme* (Sâbir'in eseri) 425
- Horenli [Movses] (Ermeni tarihçi) 325
- Hosrov II (Sasanî hükümdarı) 248
- Houd, Thomas (İngiliz şairi) 452
- Howort, Sir Henry Hoyle (siyasetçi, tarihçi) 363
- Hoyski, Fethali Han (siyasetçi) 12, 14, 354
- Hugo [Victor] (Fransız şair ve yazar) 452
- Husenko (Salofki'de gardiyan) 390-391
- Hûşeng (Şirvanşah) 336
- Hüdabende (Şirvan şahı) 46
- Hülagû Han 250
- Hürmüzd (iyilik tanrısı) 100-101, 104, 106
- Hüseyn (Celayirli) 340
- Hüseyn Cavid (şair) 33, 288, 308, 387, 426, 428
- Hüseynkulu Han-i Nevvab (İran Hariciye Nazırı) 196
- Hüseynov, Mikail (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
- Hüseynzade (şair) 293
- Hüsrev I, Enuşirevan (Kobad'ın oğlu) 326
- Hüsrev ile Şirin* (Genceli Nizami'nin eseri) 334

I

Irakli (Gürcü kralı) 320

Izvestia (Rusça gazete, Moskova) 228

İ

İblis (Hüseyn Cavid'in eseri) 290, 426, 428

İbn Havkal (seyyah, coğrafyacı) 320

İbn Hişam (coğrafyacı) 364

İbnel Fakih [İbnülfakih] (İslam coğrafyacı)
 İbnül Esir (tarihçi) 329
 İbrahim (Karabağ hanı) 347
 İbrahim Tahir Musa (şair) 271
 İbrahimof, Abdurreşit (Reşid Kadı) 225
 İbrahimov, Veli (Kırımlı Bolşevik) 387
 İdrisi (Müslüman coğrafyacı) 319
İkbal (gazete, Bakû) 482
İkdam (gazete, İstanbul) 16
 İlkân/İlkon (Celayirlilerin atası) 339
 İlyas (Hz. İlyas) 101
 İmadettin Zengi (Musul Atabeyi) 330
İran-ı Nev (gazete, Tahran) 19, 195
İrşad (gazete, Bakû) 33, 271, 425
 İsa (Hz. İsa) 100
 İshakov, Salavat (tarihçi) 317
 İskender-i Kebir Bak: Büyük İskender

Jirkov (Rus dilci) 371
Jizn' Natsional'nostey (gazete, Moskova)
 224, 229
 Joffe (Bolşevik siyasetçi) 206

Kadı Burhaneddin (Sivas hükümdarı, şair) 341, 410
Kafkasya'nın yeni tarihine ait materyaller
 (Butkov'un eseri) 321
 Kagankatvatsi [Kağankatlı], Movses (Alban tarihçi) 325
 Kalinin (Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı) 222, 224
 Kamenev veya Kamenev (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 116, 206
 Kamo (Gürcü devrimci) 220-221
Kamusü'l-Alam (Ş. Sami'nin eseri) 321
 Kanitz, [Gerhard Graf] von (Alman siyasetçi) 149

İskendername (Nizami'nin eseri) 329, 334
İslam Ansiklopedisi 362-364, 366, 399
İslam-Türk Ansiklopedisi 333
 İsmail Bek Nâkâm (şair) 420
 İsmeti (Tatar aydınlarından) 212
 İstahrî / İstehri (coğrafyacı) 320
İstiklal (gazete, Bakû) 166
 İstmen / İstemî? Han (Göktürk hakanı)
 364
İstoriya Vizantii (Kulakovski'nin eseri)
 363
İttihat ve Terakki'de On Sene (M. Birgen'in hatıratı) 284
İz İstorü Azerbaydjanskoj Emigratsii (Salavat İshakov'un eseri) 317
İzvestiya (Rusça gazete, Moskova) 296, 380, 383

J

Journal du Voyage . . . de Chardin en Parse et aux Indes Orientales (Chardin'in eseri)
 370

K

Kantemir Ali Han (Dağıstanlı siyasetçi)
 16
 Kara Buğa (Esrüşan beyi) 365
 Kara İskender (Kara Yusuf'un oğlu) 340-341
 Kara Muhammed (Karakoyunlu) 340
 Kara Osman (Kara Yülük, Akkoyunlu) 341
 Kara Sonkur (Selçuklu emiri) 252
 Kara Yusuf (Karakoyunlu) 339-341
 Karayef, Ali Haydar (Azerbaycanlı siyasetçi) 111-114, 165, 304, 381-382
Kardaş Edebiyatlar (dergi, Erzurum) 26
 Kareng, Abdül Ali (Tebriz Üni. profesörü) 451-452

- Kasım Bey Zakir (şair) 421-423
 Kasım Envar (sufi şair) 411
 Kasımov, M. M. (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
 Kautsky [Karl] (Alman Marksist) 81
 Kavsi, Alican Tebrizî (şair) 417
 Kavus (Şirvanşah) 336
 Kaytabaş, Abdulhamit (Miralay, askerî müşavir) 17
 Kazan Han Bak: Gazan Han
 Kâzımzade, Abbaskulu (Azerbaycanlı siyasetçi) 180, 183, 188-191, 211-212, 235, 267, 269, 271, 421
Kelefin Ucu (Hemid Ahundlu'nun eseri) 293
 Kemalüddin Mesut Şirvanî (müderris) 412
Kenzü'l-Mesaib (M. Tağı Kumrî'nin eseri) 475
 Kerenski (Rus siyasetçi) 120-121, 124, 128, 131, 278
 Kerim Han Zend (İran hâkimi) 418
Keşkül (gazete, Tiflis) 270
 Kethtasb (Şirvanşah) 336
 Key-Kubad (Şirvanşah) 336
 Keynes [John Maynard] (İngiliz İktisatçı) 68
 Kırimer, Cafer Seydahmet (Kırımlı hukukçu, siyasetçi) 163
Kıssa-i Yusuf (Ali'nin eseri) 409
 Kıvamî-i Mutarrızî (şair) 334
Kız Kalası (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 428
 Kızıl Arslan (İldenizli sultanı) 332, 334, 367
 Kiaksar (Medya padişahı) 324
 Killigil, Nuri Paşa 32, 355
 Kiselev-Gromov [Nikolay İgnatyeviç] (Çeka kampı yöneticisi) 287, 389, 391-392
Kitâbü't-Ticân (İbn Hişam'ın eseri) 364
 Koba (Stalin'in takma adı) 172-178, 184-185, 187, 199
 Koch [Weser Erich] (Alman dahiliye nazırı) 149
 Kolendo (Komünist gazeteci?) 66
Komünist (Türkçe gazete, Bakû) 181, 287-288, 291, 293-297, 306, 379
 Konstantin (Gürcistan kralı) 340
 Korkmazof [Celaleddin] (Bolşevik siyasetçi) 210
Koşma (Ahmet Cevad'ın eseri) 27, 426
 Kotlyarevski (Rus generali) 347
 Köprülü, Mehmet Fuat (bilim adamı) 103, 266
 Köroğlu (halk hikâyesi kahramanı) 449-450
Köroğlu (Türk halk hikâyesi) 408, 417
Köroğlu (Ü. Hacıbeyli'nin operası) 309, 312
 Krasin (Sovyet siyasetçi) 283
 Krımski A. (şarkiyatçı) 333
 Krupskaya (Lenin'in eşi) 66, 71
 Kubad (Sasanî şahı) 230, 326, 363
 Kulakovski [Yulian Andreyeviç (tarihçi)] 363
 Kumrî, M. Tağı Derbendli (şair) 420-421
 Kunduk, Bekir Sami Bey (Ankara hükümetinin Hariciye Vekili) 203
Kurtuluş (dergi, Berlin) 393
Kurwerts (gazete) 75
 Kutluğ (Akkoyunlu hükümdarı) 341
 Kutluk İnanç (Atabek Ebu Bekir'in kardeşi) 333
 Kutluk, Mirza Bala Mehmetzade 157, 471
 Kutulmuş (Selçuklu emiri) 366
 Kutuzov (Rus generali) 302
 Kürke (Kıpçak hanı) 367

L

- L'estat de la Perse en 1660* (R. Mans'ın eseri) 371
- Laçın Yuvası* (S. S. Ahundzade'nin eseri) 427
- Lamartin (Fransız şairi) 452
- Lassalle [Ferdinand] (Alman düşünürü) 81
- Lazerev, Mikail (Rus bilim adamı) 321
- Le Journal d'Orient* (Fransızca gazete, İstanbul) 39
- Le Matin* (gazete, Fransa) 138
- Le Soir* (gazete, Paris) 25
- L'Encyclopédie de l'Islam* 366
- Lenin 66-67, 71-72, 77, 81, 111-113, 115, 142, 162, 169-170, 178-179, 195, 198, 200-202, 206-207, 209, 218, 225, 236, 278, 301, 306, 385, 397
- Léon Blum (Fransız siyasetçi) 146
- Levend, Ağah Sırrı (edebiyatçı) 399
- Leyla ve Mecnun* (Fuzulî'nin eseri) 417
- Leylâ ve Mecnun* (Genceli Nizami'nin eseri) 335
- Leyla ve Mecnun* (Ü. Hacıbeyli'nin operası) 273
- Literaturnaya Gazeta* (gazete) 383
- Lloyd, George David (İngiliz siyasetçi) 71, 283
- Loeve-Veimars (Fransız yazar) 452
- Lominadze (Gürcü siyasetçi) 285
- Lothrop Stoddard (Amerikalı yazar) 69
- Lui XIV (Fransız kralı) 336
- Lunaçarski (Bolşevik siyasetçi) 206
- Luther, [Hans] (Alman siyasetçi) 73, 91, 96

M

- M. A. Nasır (şair) 420
- M. E. veya M. Elif. (Resultzade'nin imzası). Ayrıca Bak: Resultzade, Mehmet Emin 55, 457, 471, 479-480, 495, 497
- M.yev, H. (?), (Bakü "goçu"larından biri) 176-177
- Machiavelli, Niccolò (İtalyan düşünür) 53
- Mahmud II (Osmanlı sultanı) 336
- Mammed Saltan [Fatih Sultan Mehmet] 197-198
- Marks [Marx], Karl 79-81, 169, 236-237
- Marquart (şarkiyatçı) 362, 365
- Marr, Nikolay (Rus şarkiyatçı) 231, 241, 247
- Martof [Julius] (Rus siyasetçi) 113
- Marx, [Wilhelm (Alman siyasetçi)] 149
- Maslama (Arap kumandanı) 328
- Maurras, (Fransız gazeteci, siyasetçi) 135
- Mehcur (şair) 417
- Mehammed Ali (İran şahı) 173, 189-191, 197, 200, 209-211, 220, 235
- Mehammed Bakır Halhalî (şair) 421
- Mehammed Bey Cavanşir (şair) 422
- Mehmandar, General Samed Paşa (Harbiye Nazırı) 354
- Mehmed [Muhammed] (Sultan Mesud'un oğlu) 331
- Mehmet Cavad (? , yazar) 294
- Melanges Asiatiques* (dergi) 362
- Melik Arslanşah (Selçuklu sultanı) 331-332
- Melikşah I (Selçuklu sultanı) 366
- Mengli (Azerbaycan Atabeginin emiri) 333
- Mengü Hakan (Moğol emiri) 368

- Mes'ûdî (Arap tarihçi) 365
 Mesihî (şair) 418
 Mevcî (şair) 417
 Mevlana, Celaleddin Rumî 102
 Mezdek (Mezdekî dininin kurucusu) 230
 Mezd-i Şeybanî (Arap emiri) 329
 Midivani, Budu (Semyon Midivani'nin kardeşi) 191
 Midivani, Semyon (Bolşevik Gürcü siyasetçi) 191, 303
 Mihayloviç [Valantior] (*Vastok* dergisinin müdür ve muharriri) 192
 Mikoyan (Ermeni Bolşevik siyasetçi) 118
Millî Tesanüüd (M. E. Rezulzade'nin eseri) 393
 Millspaugh [Arthur Chester] (Amerikalı maliyeci) 83
 Milyukof [Pavel] (Rus siyasetçi) 121, 129, 131, 276
 Minin [Kuzma] (Rus tüccarı) 302
 Minorski, V. (Rus tarihçi) 366
 Mir Mehdi Hazanî (din adamı) 420
Mir'atü'l-Büldan-i Nasirî (Muhammed Hasan Han'ın esiri) 320
 Miran Şah (Timur'un oğlu) 338-339, 357
 Mirza Adıgüzel (tarihçi) 421
 Mirza Aliasgar Han Bak: Atabek-i Azam
 Mirza Bala Bak: Kutluk, Mirza Bala
 Mirza Kâzım Bek (şarkiyatçı) 269, 321
 Mirza Şefî Vazeh (şair) 421
 Mirzacan (Medetov, aşık) 421
 Mirze Esedullayev (Şemsi Esadullah'ın oğlu) 274
 Mirzoyan, Leon (Ermeni siyasetçi, Azerb KP sekreteri) 137, 163, 296, 380
 Moisey/ Movses, Honerli (tarihçi) 325
 Molla Abbas Şirvanlı (din adamı) 420
Molla Nasreddin (Mizah dergisi, Tiflis) 427, 461, 467, 479, 490
 Molla Penah Vakıf (şair) 267, 312, 352, 497
 Muaviye (halife) 364
 Muhammed b. Şûl (Abbâsî emiri) 365
 Muhammed Buğa (Abbâsî emiri) 365
 Muhammed Tapar (Melikşah'ın oğlu) 330
 Muhammed Cihan Pehlivan (Azerbaycan Atabeyi) 253
 Muhtarof, Muhtar (Azerbaycanlı milyoner) 274
 Muradhanova, E. (Duma'da mebus) 46
 Murat III (Osmanlı padişahı) 255
 Mussolini 93, 96
 Mustafa (Fatih Sultan Mehmet'in oğlu) 342
 Mustarşid (halife) 330
 Muzafferüddin Gökbörü (Erbil hükümdarı) 333
 Mübarek-i Türkî (Abbâsî emiri) 365
 Mücirüddin-i Beylekani (âlim) 334
 Müller [Hermann] (Alman siyasetçi) 150
 Mülller, Konrad (Alman bilim adamı) 320
 Mümine Hatun (Atabek Eldeniz'in eşi) 334
 Müneccimbaşı (tarihçi) 366
 Münevver Kari (Özbek ceditçi) 387
 Mürsel Paşa (Osmanlı kumandanı) 355
 Müs'tasım-Billah (son Abbâsî Halifesi) 337
Müsibet-i Fahrettin (Vezirzade Nefef'in eseri) 268
 Müşfik Mikayıl, (şair) 293
 Müştak (şair) 417
 Müthiş İvan [Korkunç] (Rus çarı) 197-198, 206
 Müznib Ali Abbas/Elabbas (şair) 271

N

Nadir (İran Şahı) 255-257, 345-346, 358, 369, 417-418
 Nadir Şah (N. Nerimanov'un eseri) 269
 Nağiyev, Musa (Azerbaycanlı milyoner, hayırsever) 274
 Naki (Tağiyev, Müsavat'ın kurucularından) 190
 Namık Kemal 425
 Napolyon 347, 394
 Nasirüddin Şah (İran şahı) 62
 Nasrullah [Babazade] (Salofki'de Azerbaycanlı mahkûm) 154
 Nazimül'ülema (din adamı) 420
 Nebatî veya Hançobanî (şair)
 Nedim (şair) 102
 Nerimanof, Neriman (Azerbaycanlı Bolşevik siyasetçi) 30, 126, 181-182, 184, 187, 191, 210, 223, 268-269, 356
 Nesevî (tarihçi) 366-367

Nesimî (şair) 266, 409-411, 414, 416
 Neşat Şirvanî (şair) 417
 Nigarî, Seyyid (sufi şair) 420
 Nikola (Rus çarı) 131
 Ninçič [Momçilo] (Yugoslav siyasetçi) 96
 Nitti [Francesco Saverio] (İtalyan devlet adamı) 68
 Nizamî, Genceli (Azerbaycan şairi) 237, 267, 302, 308, 321, 329, 334-335, 406-407, 420
Norddeutsche Allgemeine Zeitung (Alman gazetesi) 39
Nouvelle Géographie Universelle (E. Reclus'nün eseri) 371
Noviy vastok (Rusça dergi) 372
 Noy Jordania (Millî Gürcistan hükûmeti reisi) 120-121
 Nuri Bey (Mülazım-ı evvel, mihmandar) 17

O

O Olmasın Bu Olsun (Ü. Hacıbeyli'nin opereti) 273
Od Gelini (Cafer Cabbarlı'nın dram eseri) 292, 428
 Odege [Ögedey] (İlhanlı hanı)
 Oğuz Han 341, 362-363

Oktay (Cafer Cabbarlı'nın dram eseri)
 Olarius (seyyah) 371, 418
 Oris (Alban komutanı) 325
 Orjenikidze, Serge (Bolşevik siyasetçi) 191, 210, 220-221, 223
 Otrak (Kıpçak hanı) 367

Ö

Ölüler (C. Memmedguluzade'nin eseri) 270, 273, 424
 Özbek Muzafferüddin (İlidenzli Atabek-i) 333

Özcan, Ömer (tarihçi) 383-384, 386, 402
 Özdemiroğlu Osman (Osmanlı paşası) 352

P

Pahomov, E. A. (Rus bilim adamı) 319, 324

Paikuli, [Monument and Inscriptions of the Early History of the Sasanian Empire, I-II] (E. Herzfeld'in eseri) 362

- Pajarsiki/Pojarski, [Dmitri] (Rus prensi) 302
- Pankratov (Çeka reisi) 181, 183-184, 186, 188-190, 207
- Pars Derisindeki Adam* (Ş. Rustavelli'nin eseri) 429
- Paul von Hintze (Alman subayı ve siyasetçi) 48
- Pavloviç (Bolşevik gazeteci) 230
- Pehlevi, Rıza Han (İran Şahı) 55-57, 59, 63-64, 97-99, 457-458
- Pehlivan-i Zeman* (Vezirzade Necef'in eseri) 268
- Penah Han (Sarıcalı Ali Bey, Karabağ hanı) 346
- Pepinof, Ahmet Bey (Azerbaycanlı siyasetçi) 15
- Peri Cadu* (A. Hakverdili'nin eseri) 269
- Perice Hatun (Derbendli Şeyh Ali Han'ın kız kardeşi) 347
- Peterburjets (Bakûlu Bolşevik) 207
- Petrograd[skaya] Pravda* (Rus gazetesi, Petrograd) 72
- Rabkin (Komünist Parti sekreteri) 206
- Racî (şair)
- Radek [Karl] (gazeteci, siyasetçi) 115, 206
- Rahmanov (Azerbaycan Sovyet hükûmeti başkanı) 287, 303, 381
- Rakovski (Sovyet diplomat) 61-62
- Raphael [Du] Mans (ilahiyatçı ve yazar) 371
- Reclus, Elisée (coğrafyacı) 371
- Resulzade, Mehemmed Ali Resulzade (M. E. Resulzade'nin amcasının oğlu) 26, 55, 67, 71, 73, 78, 82, 85, 88, 91, 94, 97, 99, 102, 146, 166, 277, 315, 334, 355, 377, 382-383, 387, 392, 401-402
- Resulzade, Mehmet Emin 11, 13-17, 19-21, 25-26, 33-35, 39, 48-50, 54-55, 65, 112, 114, 119, 125, 127, 131, 140, 144, 153, 155, 159, 161, 165, 167, 181-182, 233, 235, 272, 354, 383, 386, 399, 402, 426, 454
- Reşideddin (tarihçi) 368
- Rıkof [Aleksy] (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 73, 119, 162
- Rıza (Salofki'de bir Müsavatçı) 392
- Rıza Şah Bak: Pehlevî
- Ricklin [Eugène] (Fransız siyasetçi) 136
- Rossiya* (gazete) 131
- Peygamber* (Hüseyin Cavid'in eseri) 289-290, 308, 428
- Pilsudski (Mareşal, Polonya'nın millî lideri) 124, 128, 131
- Pir Ahmet, Karamanoğlu 342
- Pir Budak (Kara Yusuf'un oğlu) 340
- Plehanov [Georgi] (Rus düşünür, siyasetçi) 197-198, 205, 207
- Poincaré [Raymond] (Fransız siyasetçi) 136-137, 139, 153
- Polonski (Bolşevik siyasetçi) 297, 380
- Pompeus (Roma kumandanı) 325-326
- Posta Kutusu* (C. Memmedguluzade'nin eseri) 270
- Praga Press* (gazete) 86-87
- Pravda* (Rusça gazete, Moskova) 60-61, 71-72, 111, 116, 118-119, 228, 295-296, 380, 384
- Presvetov (Korkunç İvan'ın katibi) 197
- Preuss [Hugo] (Alman hukukçu) 149
- Pris (Bizans elçisi) 248
- Ptolemeus (Yunan tarihçi) 324
- Puşkin 429
- Pürgam (şair) 420

Roşenzamir (Tebriz Maarif Müdür Muavini) 451-452
 Rousseau, Jean Jacques 453
 Ruhi Bey (mihmandar) 17

Ruşenî (şair) 411

Rüstem ve Zöhrab (Abbas Ağa'nın tercüme eseri) 322

S

S. S. S. *R'de Ölüm Kampları* (Kiselev-Gromov'un eseri) 287
Sabah (gazete, İstanbul) 13
 Sabatye (Fransız milletvekili) 138
 Sabir, Ali Ekber Tahirzade (şair) 271, 298, 307-308, 361, 363
 Sabit Rehman (yazar) 293
 Sadî 441
 Safî (şair) 417
 Safikürdski, Aslan Bey (siyasetçi) 15
 Sagerî (şair) 420
 Sahabî (şair) 415
 Saib-i Tebrizî (şair) 417
 Saîd-i Kureyşî (Salofki'de Hitli tacir) 153-155, 392,
Salebiye (Tilkinâme) (M. B. Halhalî'nin eseri) 421
 Salihov, Ahmet (Dağıstanlı siyasetçi) 203
 Salik (şair) 423
 San'an, Mehmet Sadık Aran (şair, yazar) 429
 Sarıcalı Ali Bek (Cavanşir kabilesinin reisi) 346
 Scapini (Fransız milletvekili) 138
Seda (gazete) 273
 Selahattin Eyyubî 332
 Selçuk-Şah (Sultan Gıyaseddin Mesud'un kardeşi) 330
 Selim III. (Osmanlı sultanı) 347
 Selman İbn Rabia (Arap kumandanı) 328
 Serebriyakov (Kafkasyalı Bolşevik) 178
Setukeste laulud (Jakob Hurt'ın eseri) 473
Sevil (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 292, 428

Seyit /Seyyid Azim [Şirvanî] (şair) 420, 441, 464
 Shatelvort (İngiliz general) 196
 Shuster, Morcam (Amerikalı maliyeci) 195
Siècle (gazete, Paris) 195
Siretî's-Sultân Celaliddîn Mengübertî (Nesevî'nin eseri) 366
 Sisianov veya Knez Çiçyanov (Gürcü asıllı Rus generali) 45, 462, 492
Siyavuş (Hüseysin Cavid'in eseri) 290, 426, 428
 Smirnof (Ziraat komiseri) 119
Sohbet (gazete, Tebriz) 207
Son Posta (gazete, İstanbul) 284
Sovyetler Birliğinde Ölüm Kampı (Kiselev-Gromov'un kitabı) 389
 Spengler [Oswald] (Alman filozof) 68
 Stalin 66-67, 71-72, 115-116, 119, 162, 168-169, 173-174, 177-179, 183-187, 189-208, 210-214, 216, 218-225, 228-230, 233, 237, 300-302, 306, 314-315, 357, 382, 384-386, 388, 396-397
 Stinnes [Hugo] (Alman siyasetçi) 148
 Stoke, (Kononel, İngiliz subay) 195
 Stoks (İngiliz sefaret ateşemiliteri) 196
 Strabon (coğrafyacı) 324-325, 359
 Stresemann [Gustav] (Alman devlet adamı) 91-93, 146, 148, 153
 Sully Prudhomme (Fransız şairi) 452
 Sultan Ahmed (Celairli) 340, 410
 Sultan Berkok (Memluklu) 340
 Sultan Mahmud (Şirvanşah) 336

- Sultan Mesud [Giyaseddin] (Selçuklu sultanı) 330, 331
 Sultan Tuğrul (Selçuklu sultanı) 330
 Sultan Yakup (Celairli) 339
 Sultan Yakup (Uzun Hasan'ın oğlu) 411
 Sultan-Halil I. (Şah Halilullah) (Şirvanşah) 336
 Sultan-Halil II. (Şirvanşah) 336
 Sultanov, Ağa (parti sekreteri) 297

S

- Şah Abbas (Safevî şahı) 255, 257, 344, 417
 Şah Abbas ve Hurşid Banu (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
 Şah Halilulla (Şirvan şahı) 254
 Şah İsmail (Türk halk hikâyesi)
 Şah İsmail Safevî [Hataî] 53, 254, 266, 342-343, 408, 411-416, 442
 Şah Tahmasib (Safevî şahı) 254
 Şahbazi, Tağî (şair) 294
 Şahî (şair) 412-415
 Şahname (Firdevsî'nin eseri) 290
 Şahrüh (Şirvanşah) 336
 Şahrüh (Timuroğullarından) 340-341
 Şahsenem (Reynold Clier'in eseri) 309
 Şahseven (gazete, İstanbul) 250, 417
 Şahtahtlı / Şahtahtinski Mehmedağa (gazeteci) 492
 Şakir (şair) 417
 Şark Kadını (dergi, Bakû) 285
 Şark-i Rus (gazete, Tiflis) 270
 Şaşa Samartsev (Rus gazeteci) 175
 Şaumyan [Stepan] (Ermeni komitacı) 36-37, 42, 44, 185
 Şavtik (Selçuklu kumandanı) 366
 Şehriyâr (Seyyid Mehmed Hüseyin) 441-442, 444, 448, 450-454
 Sultanov, Hamid (halk komiseri) 304, 381-382, 387
 Suvorov (Rus generali) 302
 Süleyman Sani Ahundzade (yazar) 293
 Süleyman Şah (Giyaseddin Mesud'un oğlu) 330
 Süleymanşah (Hemedan hâkimi) 331
 Süreyya (gazete, Tahran) 483
 Sürurî (şair) 412, 414-415
- Şemseddin Eldeniz (Eldigez/İldeniz) (Azerbaycan Atabeyi) 319, 330-332, 334
 Şemseddin Sami (dilci, gazeteci) 462
 Şems-i Tebrizî 420
 Şerifzade (aktör) 273
 Şeyda (Hüseyin Cavit'in eseri) 426
 Şeyh Ali (Derbend hanı) 347
 Şeyh Haydar (Safevî) 343
 Şeyh Hazal (Arap aşireti reisi) 63
 Şeyh İbrahim I. (Şirvanşah) 336
 Şeyh İbrahim II. (Şirvanşah) 336
 Şeyh San'an (Hüseyin Cavid'in eseri) 272, 426
 Şeyh San'an (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
 Şeyh Şamil (Dağıstanlı mücahit) 258, 347, 352
 Şeyhülislamzade Ekber (siyasetçi) 35
 Şibay, Halim Sabit (ilahiyatçı, gazeteci) 26
 Şikeste Şirin (aşık) 418
 Şirvanlı Bahar (şair) 420
 Şirvanlı Mestali (din adamı) 420
 Şirvanşah I (Şirvan şahı)
 Şota Rustavelli (Gürcü şairi) 429
 Şuaî (şair) 420
 Şucaüddevle (İran mürtecilerinden) 182
 Şükruallah Şirvanî (tabip) 412

T

Tabasaranşah (Kafkasyalı merzban) 326
 Taberî (tarihçi) 320, 364
Tageszeitung (Almanca gazete, Berlin) 148
 Tağıyev, Hacı Zeynelabidin (milyoner, hayırsever) 274
 Tahir-i Hoşnevis (hattat) 441
 Takızade/Tağızade, Seyit Hasan (İrânli siyasetçi) 196
 Talıblı, Böyük Ağa (şair, gazeteci) 294
 Talıbzade Ahund Yusuf (ilahiyatçı, yazar) 269
Tan [Le Temps] (Fransız gazetesi) 74
Tanin (gazete, İstanbul) 35, 38
 Tarhan, Abdülhak Hamit 272, 426
Tasvir-i Efkâr (gazete, İstanbul) 14
Tekâmül (gazete, Bakû) 174
 Terbiyet, Mehmet/Mehemmed Ali Han (Güney Azerbaycanlı yazar, siyasetçi) 322
Tercüman (gazete, Kırım) 497
 Ter-Mikaelyan (Ermeni Bolşevik) 210
 Tefik Fikret 272, 426
 Tevkilev, Kutlug Muhammed (Tatar siyasetçi) 472
 Teymur Bak: Timur (Emir Timur)
 Tiberiyus (Roma imparatoru) 362
 Timaşef (Rus siyasetçi) 122
Times (İngiliz gazetesi) 196

Ulus (gazete, Ankara) 383-384
Umumî Türk tarihine Giriş (Z. V. Togan'ın eseri) 335
 U-Pey-Fu [Wu Peifu] (Çinli general) 83
Usta Zeynel (C. Memmedguluzade'nin hikâyesi) 270

Timofeyev (Rus Bolşevik yazarı) 175
 Timur (Emir Timur) 337-341, 357, 366-367, 370
 Togan, Zeki Velidi (tarihçi) 335, 362-368
 Toktamış (Altın Ordu hanı) 337
 Tolstoy 446
 Tomska (Bolşevik siyasetçi) 206
Topal Teymur (Hüseyin Cavid'in eseri) 428
 Topçubaşı, Ali Merdan (Azerbaycanlı siyasetçi) 276, 355
 Trocki 66, 115-116, 161-162, 200-201, 206, 283, 303
Tryzub (dergi, Paris) 483
Tufarganlı Abbas (halk hikâyesi) 417
 Tufeyli (şair) 412, 414-416
 Tuğrul (Selçuklu sultanı) 332, 366
 Tur Ali (Akkoyunlu hükümdarı) 341
 Turan, Hüseyinzade Ali (mütefekkir, gazeteci) 33, 220, 271-272, 425
Türk Ansiklopedisi (İnönü Ansiklopedisi) 333, 399-400, 402-403, 405, 440
Türk Dillerinin Mukayeseli Grameri (Mirza Kazım Bek'in Rusça eseri) 321
Türk Edebiyatı Antolojisi (M. Lazarev'in Rusça eseri) 321
Türk Yurdu (dergi, İstanbul) 19, 33, 76, 109, 111, 272, 276, 383, 386, 402, 441

U

Usupbeyov, Nesib Bey Bak: Yusufbeyli
 Uttukan (?) (Amerikalı iş adamı) 84
 Uveys (Celayirli) 340
 Uzun Hasan (Akkoyunlu) 341-342, 411

Ü

- Ülker, Mustafa Birol (Araştırmacı) 399
 Ünsizade kardeşler (Hacı Said, Celal, Kemal) 475, 496, 498

V

- Vakıf Bak: Molla Penah Vakıf
Vakıf (Samed Vurgun'un eseri) 312, 429
Vakit (gazete, İstanbul) 11, 19, 24, 45, 47
Vana kannel (Jakob Hurt'ın eseri) 473
Varaka ve Gülşah (Mesihî'nin eseri) 418
 Vassaf (tarihçi) 368
Vastok (Şark) (dergi, Moskova) 192, 230
Vefasız (S. Rehman'ın eseri) 293
 Vehip Paşa (Osmanlı Şark Ordusu kumandanı) 280
 Vehsudan İbni Memlan (Revvadilerden) 366
 Vezirli veyâ Vezirof, Necef Bey (Yazar) 268, 423
- Vezirof Haşim (gazeteci) 273
 Virniçenko (Ukraynalı siyasetçi) 212
 Viro (tarihçi?) 327
 Vişinski [Andrey] (Rus dışişler bakanı) 174-175
 Vişnyak [Mark Veniaminoviç] (Sosyalist yazar) 120, 128, 131
Vorwärts (gazete, Almanya) 150
Vossische Zeitung (Almanca gazete, Almanya) 149
Vozrojdeniye (Rus gazetesi, Paris) 131
 Vsevolad Sevünc (Hristiyan Kıpçaklar hanı) 367
 Vurgun, Samed (şair) 429

W

- Westarp, Graf [Kuno von] (Milli Alman Halk Fırkası reisi) 147, 149
 Wilson (ABD başkanı) 50, 83, 91, 193, 235
 Wirth, [Joseph] (Alman işçi lideri) 149
- Wolff, Theodor (Alman gazeteci, siyasetçi) 93, 149
Vozrojdenie / Возрождение (Rusça gazete, Paris) 131

Y

- Y. A. Bak: Akpınar, Yavuz
 Yakubî (Arap tarihçi) 319, 363
 Yakut (Arap tarihçi) 325, 366
 Yalvaçoğlu (M. E. Resulzade'nin takma adı) 383
 Yaroslavski [Yemelyan] (Bolşevik gazeteci) 296
 Yäschke, G. (Alman bilim adamı) 372
 Yayıncı, Kerim (şair) 429
 Yeldeniz [Şemseddin İldeniz/Eldigez] (Azerbaycan Atabeyi) 253
- Yeni Azerî Edebiyatı Hakkında* (Ali Nazım'ın eseri) 109
Yeni Gün (gazete, İstanbul) 48
Yeni İkbâl (gazete, Baku) 482
Yeni Kafkasya (dergi, İstanbul) 55, 233
Yeni Mecmua (dergi, İstanbul) 26
Yevgeni Onegin (Puşkin'in eseri) 429
 Yezdgörd [Yezdicerd] III (Sasanî hükümdarı) 248
 Yezdgürd II. (İran şahı) 361
 Yezid II (halife) 328

- Yezid İbni Mezd Şeybanî (Şirvan emiri) 335
 Yıldırım Beyazid 340
 Yozon (Yunan kahramanı) 359
 Yukarıç, Avni (*Türk Ansiklopedisi* sekreteri) 399
 Yurdakul, Mehmet Emin (şair) 112, 272
 Yurtsever, Abdul Vahap (Azerbaycanlı muhacir yazar) 104
 Yusufbeyli, Nasîb Bey (Nesib Bey Usupbeyov) (Azerbaycanlı siyasetçi) 354, 469, 481, 482, 497-498
 Yusufça Mirza (Uzun Hasan'ın yeğeni) 342
 Yusuf-Züleyha (şair Hataî'nin mesnevisi) 411
 Yusupov (Kazakistanlı gazeteci) 384

Z

- Zaman* (gazete, İstanbul) 39, 50-51
Zarya Vastoka (gazete, Tiflis) 286, 297, 381
 Zaslowski, D. (Komünist gazeteci) 386
 Zekerriya-yı Kazvinî (coğrafyacı) 368
Zenbur u Asele (Mesihî'nin mesnevisi) 418
 Zerdabî, Hasan Bey Melikzade (gazeteci, maarifçi) 464, 467, 498
 Zerdüş (Zerdüştinin kurucusu) 100, 251
 Zeynelzade Cihangir (aktör) 269
 Zigibi (Sabirlerin başkanı) 363
 Zinoviyev [Grigori] Enternasyonal reisi) 66-67, 71-73, 116, 206
 Zirek-i Türkî (Abbâsî emiri) 365
 Ziya Gökalp 76, 272, 276, 426
Ziya-yı Kafkasiyye (gazete, Tiflis) 270
 Zubov (Rus Generali) 347
 Zuhhak (İran'da efsanevi şahsiyet) 105
Zukunft (Almanca gazete, Alsas-Loren) 136
 Zinuzi (Güney Azerbaycanlı müderris) 420